

MAAŞ VE ÜCRET HACZİ

Ar. Gör. Levent AKIN*

I. HACZEDİLECEK MAAŞ VE ÜCRETLER

Bir çalışmanın ürünü olarak belirli dönemlerde elde edilen hakların sahipleri, üçüncü kişilerle girdikleri çeşitli hukukî ilişkiler sonucunda borçlu niteliği kazanabilmektedirler. İşte böylesi durumlarda, borçların ödenmemesinden dolayı yapılacak icra takiplerinde, maaş ve ücretlerin ne oranda haczedilebileceği İcra ve İflâs Kanunu'muzun (İİK) 83. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre: "Maaşlar, tahsisat ve her nevi ücretler, intifa hakları ve hasılatı, ilâma müstenit olmayan nafakalar, tekaüd sandıkları tarafından tahsis edilen iratlar, borçlu ve ailesi için icra müdürünce lüzumlu olarak takdir edilen miktar tenzil edildikten sonra haczolunabilir. Ancak haczolunacak miktar bunların dörtte birinden az olamaz. Birden fazla haciz var ise sıraya konur. Sırada önde olan haczin kesintisi bitmedikçe sonraki haciz için kesintiye geçilemez."

Maaş ve ücret haczi, icra hukukumuzda kısmen haczi mümkün olan şeyler kategorisinde yer almaktadır. Ayrıca kanunumuzda yer alan ve yukarıda da belirttiğimiz 83. maddede borçlunun maaş ve ücretlerinden hangilerinin kısmen haczedilebileceği sıralanmıştır. Buna göre maaşlar, ödenekler¹, intifa hakları ve hasılatı, her çeşit ücretler, ilama bağlı olmayan nafakalar², emekli aylıkları³, kısmen haczedilebilmektedir⁴. Sayılanlardan başka müşterinin işçiye verdi-

* AÜHF İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Anabilim Dalı.

1. İcra ve İflâs Kanunu'nun 82. maddesinin 9. bendi bunun istisnasını oluşturmaktadır.
2. Buna karşın ilâma bağlı nafakalar hiç haczedilememektedir. Zira mahkeme nafakayı, nafaka alacaklısının geçinmesi için zarurî olan miktarı dikkate alarak takdir ve tayin etmektedir.
3. Sosyal Sigortalar Kanunu'na ve Bağ-Kur Kanunu'na göre bağlanan "yaşlılık aylıkları" ise bütünüyle haciz dışındadır. Yani hiç haczedilememektedir. Ordu ve zabıta hizmetlerinde malûl olanlara, Emekli Sandığı Kanunu'na göre bağlanan aylıklar için de aynı durum geçerlidir (İİK, 82/9). Ancak sivil memurlardan malûl olanlara Emekli Sandığı Kanunu'na göre bağlanan emekli maaşlarının, asker-sivil ayrımı olmaksızın adiyen bağlanan bütün emekli aylıklarında olduğu gibi 83. maddeye göre kısmen haczi mümkündür.
4. Kuru, Baki, İcra-İflâs Hukuku, Ankara 1988, 831.

ği bahşişler, yüzde olarak ödenen ücretler işçinin seyahat yevmiyesi gibi her çeşit ücretler ve mecburî hizmet vaadi karşılığı öğrencilere verilen burslar 83. madde kapsamına girmektedirler⁵. İhbar ve kıdem tazminatlarının durumu konusunda ise tartışmalar bulunmaktadır. Nitekim bu konu aşağıda "ücret haczi" kısmında daha etraflı olarak incelenecektir.

Maaş ve ücret haczinin kapsamına, hem bedeni hem de fikrî çalışma sonucu elde edilen ücretler dahil olmaktadır. Bir istisna aktinden veya bir vekâlet aktinden doğan alacakların ise bu anlamda ücret sayılıp sayılmayacağı tartışmalıdır. Ancak İsviçre Hukuku'nda ücret kavramından, ifa edilen iş karşılığı verilen ivaz anlaşılma olup bunun devamlı olması gerekmeyip geçici olanlarının da bu kavrama dahil edileceği kabul edilmektedir⁶. Hattâ alınan miktara verilen isim bile (ikramiye....) önemli değildir. Önemli olan ücretin niteliği, yani yapılan bir işin karşılığı olmasıdır⁷. Federal Mahkemenin içtihatlarına göre, bir işçinin istisna akdi hükümlerine göre imalâtına karşılık aldığı ücret de haciz kabiliyetinin oranı bakımından iş akdine göre elde edeceği ücret hükümlerine tâbidir. Yeter ki, iş sahibi beli ve bu tür siparişleri belirli çoğunlukta verebilsin⁸.

İcra ve İflâs Kanunu'nda maaş ve ücretten bahsedilirken, bunun devamlı olması gerektiğine ilişkin herhangi bir açıklamaya yer verilmeyip, her nevî ücretten söz edilmiştir. O halde, ister bedeni ister fikrî çalışma sonucu olsun, istisna aktinden doğacak alacağı 83. madde kapsamı dışında bırakmanın yersiz olacağı kanısındayız. Nihâyet buradaki kişi de bir eser oluşturmakta ve karşılığında ücret almaktadır.

Hacedilecek maaş ve ücretler, borçlunun kendi isteği ile çalışması karşılığında almaya hak kazandığı maaş ve ücretlerdir. Yoksa borçlunun emeği, yani işgücü hacedilemez. İşsiz olan borçlu zorla çalıştırılarak, alacağı ücretin 83. maddeye göre haczi de mümkün değildir⁹.

5. Uyar, Talih, İcra Hukukunda Haciz, Manisa 1990, 701, 831, Çanak, E., Maaş ve Ücret Haczi, Adalet Dergisi, 1984/3, 570, Kuru, Baki, Haczi Olmayan Şeyler (Ksc. Haciz), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ayrı Bası, Ankara 1962, 319.

6. Komisyon ücreti, vekâlet ücreti ve istisna akdi karşılığı alınan ücretler bu türden ücretlere örnek oluşturabilir.

7. Üstündağ, Saim, İcra Hukukunun Esasları, İstanbul 1975, 196, Çelik, Nuri, İş Hukuku Dersleri, İstanbul 1994, 110, İnce, Ergun, Aylık Ücretli İşçi, İşveren Dergisi, Ocak 1975, 15-19, Esener, Turhan, İş Hukuku, Ankara 1978, 160, 161, Centel, Tan- kut, İş Hukukunda Ücret, 55-58.

8. Çanak, 571, 572.

9. Kuru (Haciz), 319.

II. HACİZDEKİ ÖLÇÜ

Borçlu ve ailesinin geçimleri için gerekli ücret miktarı, icra memuru tarafından borçlu ve ailesinin sosyal, sağlık ve eğitim durumlarına göre takdir edilmektedir¹⁰.

Borçlu kimsenin maaş ve ücretinin haczine, borçlunun kanunen bakmakla yükümlü olduğu kişiler değil, yardım ve korumaya mecbur bulunduğu şahıslar gözönünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle, babanın tanımadığı evlilik dışı çocuk, hasta olmasından dolayı çalışmayan halen evli olmayan kız kardeş, nikâhsız eş, evlâtlık, besleme, kadının malvarlığı olmayan ve kazançsız annesi, borçlu ile birlikte yaşayan ergin çocukları, borçlunun üvey çocukları, borçlu ile birlikte yaşayan çırak, devamlı olarak borçlunun evinde yaşayan teyze, kayınvalide gibi hısımlar borçlunun ailesinden sayılacaklardır¹¹.

O halde söz konusu uygulamada aile terimi geniş anlamda kullanılmıştır. Borçlu ile aynı çatı altında birlikte yaşayan insanların tümü, tıpkı 82. maddedeki aile kavramında olduğu gibi 83. maddedeki aile kavramında da kapsam dahilindedir (İİK. 82, 83)¹². Buradan anlaşılmaktadır ki, hukuk düzeni belirli biyolojik bir anlayışa bağlanmayıp, ailenin sınırlarını daha çok, yaşam deneylerine ve gereklerine göre belirlemiştir.

Borçlu ve ailesinin geçinmeleri için gerekli olan miktar icra müdürü tarafından borçlu ve ailesindekilerin sosyal, sağlık ve eğitim durumlarına göre takdir edilmektedir. İcra müdürü bu takdiri kendisi yapabileceği gibi, bunun için bilirkişiye de başvurabilecektir.

İcra müdürünün bu takdir kararı aleyhine borçlunun ve ailesinin tetkik merciine şikâyet hakları mevcuttur. Hiç şüphesiz bu hak alacaklıya da tanınmıştır¹³.

Hacizden ayrı tutulacak miktarın belirlenmesinde, borçlunun kendi yaşayış şartları değil, normal olarak yaşaması için gerekli olan en az geçim miktarı gözönüne alınmalıdır.

10. Kuru, 310, Kuru (Haciz), 320, Uyar, 833 Üstündağ, 195, 197, Postacıoğlu, İlhan, İcra Hukuku Esasları, İstanbul 1973, 348.

11. Kuru, Baki/Yılmaz, Ejder/Arslan, Ramazan, İcra ve İflâs Hukuku Ankara, 1992, 226, 233, Ansay, S. Şakir, Hukuk İcra ve İflâs Uşulleri, Ankara 1960, 99, Çanak, 571.

12. Kuru (Haciz), 320, Kuru/Yılmaz/Arslan, 54, 55, Uyar, 833.

13. Kuru (Haciz), 320, Çanak, 571, Uyar, 833.

Borçlunun toplumsal durumu ile birlikte kişilerin her birinin yaşlarını, hastalık, tahsil gibi durumlarını ve başka kuruluşlardan devamlı ya da geçici olarak gördüğü yardımları gözönünde bulundurmak gerekir. Borçlunun gelirinde meydana gelen artma ve azalma yahut ölüm, evlenme veya doğum gibi masrafların azalıp çoğalması halinde alacaklı veya borçlunun talebi üzerine, icra müdürü, duruma göre, yeniden takdir hakkını kullanmalıdır.

Borcundan dolayı takip edilen borçlu lüks apartmanda oturmakta, yazlıklara, keyfi yolculuklara, eğlence merkezlerine devam etmekte ise, müdürün takdir hakkı, borç ödeninceye kadar onu bu statüsünden alıykoymalıdır. Bununla birlikte borçlunun, çevresindeki kişilere ve akrabalarına karşı zavallı ve ailesini idareden âciz duruma düşürülmemesine de dikkat edilmelidir. İcra müdürünün, zorluk çektiği hallerde, çevrenin geçim şartlarına göre borçlunun en az geçim oranını belirlemek için mahallî belediye ve ticaret odalarının görüşünü alması yerinde olacaktır. Bütün bunlara rağmen müdürün takdir işlemine karşı tarafların tetkik merci nezdinde şikâyet hakları bulunmaktadır¹⁴.

İcra ve İflâs Kanunumuz, maaş ve ücret haczinde, icra müdürüne takdir hakkı tanımıştır; ancak bu, İsviçre'deki sistemden daha farklıdır.

Kanunumuz ancak maaş ve ücretin 3/4'ü bakımından icra müdürüne böyle bir takdir hakkı (yetkisi) verirken, maaş ve ücretin 1/4'ünü mutlak surette alacaklılara terk etmektedir. Âdeta adî alacaklılara bu 1/4'lük kısım üzerinde bir tür imtiyaz tanınmıştır¹⁵. İsviçre Hukuku'nda ise, hacedilecek miktarın en yüksek ve ya en düşük sınırı belirlenmeyerek müdürün takdirine bırakılmıştır. İsviçre'de, en düşük geçim sınırı için bazı kriterler tespit edilmiştir. Evli, bekâr, kadın, erkek ve çocuk oluşuna, şehirde veya köyde ikamet edişine göre en düşük geçim sınırı değişiktir. Federal Mahkeme de çocukları yüksek tahsilde bulunan bir borçlunun bu konudaki masraflarının, geçim sınırının belirlenmesinde dikkate alınması gerekeceğini belirtmiştir. İsviçre'de hacedilecek miktarın alt ve üst sınırının belirlenmeyerek, müdürün takdirine bırakılmasının temelinde yatan neden, İsviçre'de icra müdürü olabilmek için asgarî hukuk fakültesi mezunu olma şartının aranmakta olmasıdır. Bunlara

14. Çanak, 573.

15. Postacioğlu, 349.

ek olarak ilgilinin, icra müdürü oluncaya kadar, icra daireleri ve tetkik mercilerinde uzun bir staj devresi geçirmesi gerekmektedir¹⁶.

Buna karşın Almanya'daki zabıt kâtibi ve kalem memuru okulları üstün başarılı orta okul, ya da lise mezunlarını programlarına dahil etmektedirler.

Eğitim süreleri yoğun teorik ve pratik öğrenim aşamaları içeren iki ya da üç yıl arasında değişmektedir. Pratik öğrenim aşamaları, kimi okullarda, okulun ilk yılına yerleştirilmiş iken (Freiburg Zabıt Katibi ve Kalem Memuru Okulu), kimi okullarda ise üç yıllık eğitim süresinin ikinci yılında uygulanmakta, böylelikle uygulamayı takiben bir yıllık teorik bir eğitim daha söz konusu olmaktadır (Schwetzingen Adalet Yüksek Okulu)¹⁷.

Bizim sistemimizde, kanunumuz, icra müdürüne önemli yetkiler vermiş ancak gerekli mesleki yeterliliği aramamıştır. Her ne kadar hukukumuzda icra müdürü olabilmek, diğer bir deyişle icra müdürü ve yardımcılığı sınavına başvurabilmek için en az lise ve dengi bir okulu bitirerek adalet hizmetinde asıl memur olarak üç yıl başarılı hizmet görmek veya hukuk fakültesi, ya da adalet yüksekokulu mezunu olmak, meslekî açıdan zorunlu ise de, bu durum icra müdürlerinde aranan yeterliliği henüz sağlayamamıştır (m.4/c)¹⁸. Zira, anılan koşullar, 1991 tarihinde getirilmiştir. Oysa bu tarihe kadar istihdam edilen ve çoğunluğu oluşturan icra müdürleri için ortaokul mezunu olmak, birkaç yıl mahkeme veya icra kâtibi olarak çalışmak yeterli olmuştur. Eski müdürlerin bu durumu ve şu anda da hukuk fakültesi mezunlarının icra müdürlüğüne başvurma ihtimallerinin çok az oluşu gözönüne alındığında söz konusu yeterliğin bu alanda yalnız adalet yüksekokulu mezunlarının istihdamı ile sağlanabileceği kanısındayız. Ancak sözü edilen okulların uygulama ile daha iç içe olmasını sağlamak, hiç olmazsa mezunlarının istihdam sonrası bir süre hizmet içi eğitime tâbi tutulmalarında da büyük faydalar bulunmaktadır. Böylelikle oluşturulacak uzman ara kadrolara takdir hakkı verilmesi söz konusu olabilecektir.

Yukarıda belirtildiği gibi icra müdürünün ücret haczi kararına karşı borçlunun tetkik merciine şikâyet hakkı bulunmaktadır. Şikâyet yoluna başvurma hakkı, borçlunun aile bireyleri yanında ala-

16. Üstündağ, 195.

17. Öztürk, Bahri, Adalet Yüksekokulu (Mukayeseli Tanıtım), Ankara 1992, 6-9.

18. İcra Müdür ve Yardımcılarının Sınav, Mülakat Atama ve Nakil Yönetmeliği (RG. 7 Eylül 1991/20984).

çaklının da başvurabileceği bir haktır. Bu durumda, borçludan kesilecek ücretin takdirinin bilirkişiye yaptırılması düşünülebilir.

Bununla beraber söz konusu halin uygulanması halinde, bilirkişinin takdir kararına karşı şikâyet yoluna gidilip gidilemeyeceği sorunu ile karşılaşılacaktır¹⁹. Şikâyet ile tüm icra organlarının işlemlerinin hukuka uygunluğunun denetlenmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle şikâyet, sadece icra ve iflâs dairelerinin değil, diğer icra organlarının işlemlerine karşı da tanınmış bir yoldur. İcra ve İflâs daireleri dışında, işlemlerine karşı şikâyet yoluna gidilebilen icra organları: Alacaklılar toplanması, iflâs bürosu, iflâs idaresi ve konkordato komiseridir²⁰. İcra ve iflâs daireleri, İcra ve İflas Kanunu'nu birinci derecede uygulamakla görevli olup, bu görevleri yaparken kanunu yanlış uygular, kanunun kendilerine tanıdığı takdir yetkisini olaya uygun olarak kullanmaz, bir hakkı yerine getirmez veya bir hakkın yerine getirilmesini sebepsiz sürüncemede bırakırlarsa bu usulsüz işlemlerine karşı bundan zarar gören ilgililer tetkik merciinde şikâyet yoluna başvurabilmektedirler²¹. Şikâyet olunan söz konusu işlemi yapmış olan icra ve iflâs dairesidir. Tetkik merci tarafından şikâyet incelenir ve karara bağlanır. Bilirkişiler ise icra müdürü olmamalarından dolayı icra ve iflâs dairelerine bağlı olmazlar. Bilirkişilere karşı tetkik merciinde şikâyet yoluna başvurmamak gerekmektedir. Olsa olsa bilirkişi raporlarına karşı bir haftalık süre içinde itiraz edilebilecektir²². Nitekim Medeni Usul Kanunumuzda da "...iki taraf dahi noksan ve müphem cihetler hakkında ehli-vukuftan izahat alınmasını raporun kendilerine tebliği tarihinden bir hafta zarfında hakimden tahriren talep edebilirler..." hükmüne yer verilmiştir (HUMK. 283).

III. HACZEDİLECEK MİKTAR

İcra ve İflas Kanunu'na göre maaş ve ücret haczinde söz konusu miktarın dörtte birlik kısmı herhalde haczedilmek zorundadır (İİK. 83/II). Bu miktar, hükmün ifadesinden de anlaşılacağı gibi, asgarî sınırı ifade etmekte olduğundan, onun üzerindeki miktarlardaki haciz de şartları sağlandığında mümkün olacaktır. Diğer bir deyişle borçlunun ücretinin tamamı borçlu ve ailesinin geçimi için

19. Çanak, 574, Üstündağ, 194.

20. Pekcanitez, Hakan, İcra İflâs Hukukunda Şikâyet, Ankara 1986, 47.

21. Olgaç, Senai, İcra-İflâs, 1. cilt, Ankara 1978, 747, Kuru 63, Postacıoğlu, 55-57, Üstündağ, 35, Pekcanitez, 5, 6, Kuru/Yılmaz/Arslan/57 vd.

22. Çanak, 574.

yeterli olmasa bile, icra müdürü, borçlunun ücretinin dörtte birini herhalde haczedecek; fakat haczedeceği ücretin azamî sınırını belirlerken borçlu ve ailesinin ihtiyacını göz önünde bulunduracaktır. Ancak, uygulamada, bu gibi titiz incelemeler yapılmaksızın borçlunun ücretinin dörtte birinin haczi ile yetinilmektedir²³.

Borçlunun iki veya daha fazla yerden maaş ya da ücret alabildiği hallerde ise, borçlunun geçinebilmesi için bunlardan birini terk etmesi ve diğerinin tamamen haczedilmesi veyahut her ikisinin de İcra ve İflâs Kanunu'nun 83. maddesinin ikinci fıkrasına göre haczedilmesi mümkün görülmektedir²⁴.

İcra ve İflâs Kanunu'muzun 83. maddesinde yer alan ve ücretlerin en az dörtte birinin haczedilmesi gereğine ilişkin hüküm, İş Kanunu'nun 28. ve Deniz İş Kanunu'nun 32. maddeleri ile birlikte yorumlanmalıdır²⁵. Anılan hükümler haczedilecek ücretin dörtte üçünün işçinin eline geçmesi ve geçimi kendisine düşenlerin ihtiyaçlarına harcanmasını sağlamak üzere getirilmiştir. Dolayısıyla da bu hükümler kamu düzenine ilişkindir²⁶.

Haciz usulündeki en az dörtte birlik kısmın mutlaka haczedilmek zorunda olması, doktrinde katı bir hüküm olarak değerlendirilmektedir²⁷. Zira götürü olarak maaş veya ücretin dörtte birinin haczi, düşük gelirli kalabalık aile sahibi borçluları çok zor durumda bırakabilecek iken, yüksek gelirli borçlularda ise büyük bir olumsuz etki yaratmayacaktır.

Bu durum karşısında uygulamada büründüğü şekil nedeniyle anılan düzenlemeyi terk edip, olabildiğince İsviçre'deki düzenlemeye yaklaşmanın yararlı olacağı kanısındayız. Yani eğitim düzeyi yüksek ve meslekî bilgisi yeterli insanlar yetiştirip istihdam ederek kendilerine geniş bir takdir hakkı tanınmalı, sıkı sıkıya mevzuata bağlılığa son verilmelidir.

23. Kuru (Haciz), 320, Uyar, 834, Çanak, 575, Olgaç, 747.

24. Çanak, 576.

25. İşçilerin aylık ücretlerinin dörtte birinden fazlası haczedilemez veya başkasına devir ve temlik olunamaz. Ancak işçinin bakmak zorunda olduğu aile üyeleri için hâkim tarafından takdir edilecek miktar bu paraya dahil değildir. Bu kayıtlamalar nafaka borcu alacaklılarının haklarını kaldırmaz (İK. 28). Gemi adamının ücretinin ayda 240 lirası haczedilemez veya başkasına devir ve temlik olunamaz. Ancak gemiadamının bakmak zorunda olduğu aile üyeleri için hâkim tarafından takdir edilecek miktar bu paraya dahil değildir. Bu kayıtlamalar, nafaka borcu alacaklılarının haklarını kaldırmaz (DİK. 32).

26. Uyar, 704.

27. Ansay, III, Kuru (Haciz), 320.

Buraya kadar yapılan açıklamalar sonucunda belirlilik kazanan ve doktrinde eleştirilen, icra müdürünün maaş ve ücret haczinde, en az dörtte bir olmak üzere daha da artabilecek bir oranı haciz oranı olarak saptayabilme yetkisi, ister istemez başka sorunları da akla getirmektedir. Buna göre acaba icra müdürü, söz konusu yetkisi ile belirleyeceği haciz oranı sonunda borçlunun elinde asgarî ücretin altında bir miktar bırakabilecek midir?²⁸ İş Kanunu'nun 33. maddesi gereğince çıkarılan Asgarî Ücret Yönetmeliği'ne göre asgarî ücret, işçilere normal bir çalışma günü karşılığı olarak ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgarî düzeyde karşılamaya yetecek ücrettir (m.1)²⁹. Her ne kadar, maddede işçinin ihtiyaçlarından söz edilmekte ise de, asgarî ücret kavramının varlık sebebinden hareketle, buna ailenin asgarî ihtiyaçları da dahil kabul edilmelidir. Nitekim, gerek kanunun 33., gerekse yönetmeliğin 5. maddesinde asgarî ücretin saptanmasında sosyal ve ekonomik durumun dikkate alınacağından söz edilmesinin bu amaca hizmet ettiği savunulmaktadır³⁰.

Asgarî Ücret Tespit Komisyonu kararının gerekçesinde, asgarî ücretin pazarlık ücreti olmadığı, işçinin geçimini sağlayacak, yasa ve yönetmeliklere uygun bilimsel, objektif yöntemler ve güvenilir verilerle tespit edilen taban ücret olduğu belirtilmiştir³¹. Dolayısıyla asgarî ücretin, borçlu ve ailesi için asgarî geçim sınırı anlamına gelmesi, ilk bakışta borçlunun ücretinin haciz ile bu miktarın altına düşürülmesine engel görülebilir. Ancak 83. maddenin "...haczolunacak miktar bunların dörtte birinden az olamaz.." şeklindeki mutlak ifadesi, bu konudaki takdiri davranışlara engel olmakta, dolayısıyla icra müdürünü de bağlamaktadır. O nedenle icra müdürü, borçluya bırakılacak ücret, asgarî ücretin altında kalsa bile, dörtte birlik kısmı mutlaka haczetmek zorunda kalacaktır.

Buna karşın haciz oranının, icra müdürünün takdiri ile dörtte birin üzerinde tutulması nedeniyle, borçlunun ücretinin asgarî ücretin altına düşmesi anılan takdir kararına karşı tetkik mercide şikâyet

28. Asgarî ücret 5.8.1994 tarihi itibarıyla 16 yaşından büyükler için brüt 4.173.756 TL iken, 16 yaşından küçükler için yine brüt 3.487.500 TL'dir. Ancak İş Kanunu'na göre bu ücretlerden, İş, Deniz İş, Basın İş Kanunu'na tâbi olmayan ve Borçlar Kanunu'na göre hizmet akdiyle çalışanlar yararlanamazlar. Ayrıca bkz. Türkiye'de Asgarî Ücretin Başlıca Hukukî Sorunları, MESS Konferansları (1973-1974), İstanbul 1974.

29. RG. 12.2.1972/14097.

30. Çelik, 129.

31. RG. 10.8.1994/22017.

yoluna başvurabilmelidir³². Zira, maaş ve ücretlerden yapılacak hacizlerde getirilen dörtte bir oranı tavan değil tabandır. Dolayısıyla yüksek olanlar anılan miktara çekilebilmelidir. Fakat bu konuda tetkik merciinin uygulaması haciz işleminin iptali şeklinde değil, düzeltilmesi şeklinde gerçekleşmelidir.

IV. MAAŞ HACZI

1. Genel Olarak

İcra ve İflâs Kanunu'nun 83. maddesindeki maaşlar (tahsisat ve her nevi ücretler) deyiminden kasıt, borçlunun gerçek ve tüzel kişilerden veya resmî ve resmî olmayan kuruluşlardan hizmet ilişkisi nedeniyle aldığı paralar ve sağladığı iratlardır³³.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi maaşlar, borçlu ve ailesinin geçimeleri için icra müdürünce gerekli olarak takdir edilen miktar indirildikten sonra haczolunabilmekte ve bu miktar maaşın dörtte birinden az olamamaktadır. Yani haczedilecek miktar ve haciz oranı, borçlu ve ailesinin sosyal, sağlık ve eğitim durumlarına göre belirlenecek ve bu oran herhalde dörtte birden az olmayacaktır.³⁴

Yüksek mahkememize göre asgarî dörtte birlik kural maaş farkları için de geçerlidir³⁵. Dolayısıyla borçlunun maaşı haczedilirken, maaşına gelen zamlar nedeniyle birikmiş olan maaş farkları da maaşla birlikte gözönüne alınacaktır. Zira kanunumuzda sadece maaşa haciz konacağına dair bir ifadeye yer verilmemiştir. Bu şekilde haciz için yapılacak kesinti de artacaktır. Ancak yine Yargıtay'ın da kabul ettiği gibi borçlunun burada da tetkik mercii'nde şikâyet yoluna başvurabilmesi, red halinde ise temyize gidebilmesi mümkündür.

Maaş ve ücret haczinde, hacze konu olan miktara borçlunun eline geçen yan ödemeler de dahil sayılmaktadır³⁶.

32. Çanak, 575.

33. Olguç, 746.

34. Bu yönde bkz. Y12HD, 25.11.1974, 11541/10273 (Olguç, 748).

35. İİD, 3.5.1973, 4758/4692 (Uyar, 708, Olguç, 742).

36. Nitekim Yargıtay da bir kararında şu görüşlere yer vermiştir: "...Bankanın cevabı yazısında, sırf maaş yönünden bilgi verilmiş bulunmaktadır. Adı geçen bankadan maaş bordro örneği celbedilerek, borçlunun eline geçen (yan tediyeyle beraber) miktara göre, şikâyet konusu ele alınıp, sonuçlandırılması gerekirken, eksik inceleme ile yazılı şekilde karar verilmesi isabetsizdir." Y12HD.13.2.1989, 5754/1798 (Uyar, 706).

2. Emekli Maaşlarının Haczi

İcra ve İflâs Kanunu'muzun 83. maddesindeki emekli maaşı, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu'na göre bağlanan emekli maaşlarıdır (5434 s.k. 41-43). Zira 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'na ve 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu'na göre bağlanan emekli aylıkları nafaka alacakları dışında hiç haczedilememektedir (1479 s.k. 67/1, 506 s.k. 121)³⁷.

Maaş alan borçlunun Emekli Sandığı açısından aktif iştirâkçi mi, yoksa pasif iştirâkçi mi olduğu konusunda bir ayırım yapılmamıştır. Bu nedenle borçlunun emekli olmadan önce ücreti üzerine konulmuş olan haciz, emekli olduktan sonra, emekli maaşı üzerinde varlığını sürdürecektir³⁸. Ayrıca haczedilebilir emekli maaşları ancak kısmen haczedilebildiği halde, Emekli Sandığı tarafından iade edilen aidat, emekli maaşı olmadığından ve 82. maddenin kapsamı dışında bulunduğundan tamamen haczedilebilecektir³⁹.

Emekli Sandığı Kanunu'na göre bağlanan dul ve yetim maaşları da emekli maaşları ile aynı statüye sahiptir (5434 s.k. 66-77)⁴⁰. Dolayısıyla anılan maaşlar İcra ve İflâs Kanunu'muzun 83. maddesi kapsamına girer ve aynı usul ile kısmen haczedilebilir⁴¹.

3. Ordu ve Zabıta Malûlleri ile Ailelerine Bağlanan Maaşların Durumu

Ülkemizin ordu ve zabıta hizmetlerinde malûl olanlara bağlanan emekli maaşları ile bu hizmetlerden birinin ifası nedeniyle ailelerine bağlanan maaşlar kısmen dahi haczedilememektedir (İİK. 82/9).

37. Yargıtay'a göre de: "506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 121. maddesi bu kanun gereğince bağlanacak gelir ve aylıklar ve sağlanacak yardımlar nafaka borcu dışında haciz ve başkasına devir ve temlik edilemezler. Bu kanununa göre bağlanan emekli maaşı da bu maddenin kapsamına girer." Y12HD.25.11.1976, 9935/12093 (Kuru, 832, Olgaç, 751). Aynı şekilde Danıştay'ın bir kararında da şu ifadeler yer verilmiştir: "SSK ve Bağ-Kur Kanunu gereğince bağlanan gelir ve aylıklar ve sağlanan yardımlar (nafaka borçları dışında) haczedilemez. Bu haczedilmezlik arıme alacakları için de mutlak olarak uygulanır (6183 s.k.22) "D3D. 24.6.1976, 1408/2163 (Yasa, 1978/1, 153).

38. Y12HD.7.11.1978, 8382/8967 (Yasa, 1979/2, 235).

39. İİD. 22.2.1954, 860/953 (Uyar, 709).

40. Emekli Sandığı Kanunu'na göre dul ve yetim aylıkları 66. maddede sayılmıştır. Anılan aylıkları alabilecek olanlar ise, karı koca, çocuklar, ana ve babadır (m.67, ek m.59).

41. İİD. 22.2.1954, 860/953 (Uyar, 710).

5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu'na göre malûl, her ne sebeple olursa olsun vücutlarında oluşan arızalar veya mâruz kaldıkları tedavisi imkânsız hastalıklar yüzünden görevlerini yapamayacak duruma gelen iştirâkçiler olarak tanımlanmaktadır (m.44). İçinde bulunulan duruma göre ise malûliyet, vazife malûllüğü ya da harp malûllüğü gibi daha özel malûllük hallerine de vücut verebilmektedir (5434 s.k. 55, 64). İşte İcra ve İflâs Kanunu'muzda maaşları haczedilemeyecek olan ordu ve zabıta malûlleri bu meslekî alandaki vazife malûllerini ifade etmektedir. Ayrıca ordunun hava ve denizaltı personeline verilen uçuş ve dalış ikramiyeleri de haczolunamamaktadır (İİK. 82/9).

Ancak hemen belirtelim ki, İcra ve İflâs Kanunu'nun 9. bendinde sayılan maaş ve ikramiyeler nafaka borcunun ifası için haczedilebilmektedir. Zira borçlu esas olarak nafaka alacaklısını beslemek zorunda bulunmaktadır ve nafaka miktarı mahkemece borçlu ile nafaka alacaklısının geçinmeleri gözönünde bulundurularak belirlenmektedir. Kaldı ki, esasen nafaka alacaklısının borçlunun maaşın da intifa hissesi bulunduğundan, nafaka miktarının tamamı için borçlunun maaş ve ücreti haczedilebilmektedir⁴².

Bir tür vazife malûllüğünü düzenleyen ve yukarıda da belirttiğimiz 9. bent yalnız ordu ve zabıta hizmetlerinde malûl olanlara mahsustur. Bunun haricindeki sivil memuriyetlerde malûl olanlara bağlanan emekli maaşları bu maddeye girmemektedir. Bu kimsele-re Emekli Sandığı Kanunu'na göre bağlanan emekli maaşları, asker sivil adiyen bağlanan diğer bütün emekli aylıklarında olduğu gibi 83. maddeye girer ve asgarî dörtte bir olmak üzere haczedilebilir⁴³.

4. Yardımlaşma Sandıkları ve Cemiyetlerce Bağlanan Maaşların Durumu

İcra ve İflâs Kanunu'muza göre bir yardımlaşma sandığı veya cemiyeti tarafından hastalık, zaruret ve ölüm gibi hallerde bağlanan maaşlar haczedilememektedir (İİK. 82/10).

Madde metninde geçen "maaşlar" ifadesi uyumsuzluk yaratabilecek niteliktedir. Zira anılan yardımlaşma sandıkları ve cemiyetleri, hastalık, zaruret hali ve ölüm gibi hallerde genellikle bir defalık yardımlar yapmaktadırlar. Buna karşın, söz konusu hallerde "maaş" daha doğru deyişle "irat" niteliğinde yardımlar yaptıkları da görül-

42. Kuru (Haciz), 321.

43. Uyar, 702, Postacıoğlu, 346, Kuru, 832, Kuru (Haciz), 302, Üstündağ, 200.

mektedir. Bu yardımlar süreklidir. Ancak maddenin düzenleme amacının, belirtilen türden kuruluşların yaptıkları özel durumlara ilişkin ödemelerin haczedilmemesi olduğundan hareket edilirse "maaşlar" ifadesine diğer tip ödemelerin de girmesi gerektiği kanısındayız. Bununla birlikte, şayet, ifadeyi aynen uygularsak, bir defalık ödemeler, 10. bent dışında kalacak ve haczedilmeleri mümkün olacaktır⁴⁴.

Anılan bentte yardımlaşma sandığı ve cemiyetlerden söz edildiğinden, özel kişilerin gönüllü olarak yaptıkları yardımlar, bir defalık mı, yoksa maaş şeklinde mi olduğuna bakılmaksızın 83. madde kapsamında sayılırlar. Dolayısıyla asgarî dörtte birlik bir hacze tâbi kılınabilirler. Ancak özel kanunlarla haciz dışı bırakılma halleri saklıdır⁴⁵.

İcra ve İflâs Kanunu'muzun 82. maddesinin 10. bendindeki muavenet sandığı ve cemiyeti kavramına, yardımlaşma vakıflarının da dahil olduğu, bu nedenle, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu gereğince, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları tarafından yapılan yardımların haczedilemeyeceği de savunulmaktadır⁴⁶.

5. Bedenî Zararlar Karşılığı Verilen Tazminatların Durumu

Vücut veya sıhhat üzerine ika edilen zararlar için tazminat olarak zarar görenin kendisine veya ailesine toptan veya irat şeklinde verilen veya verilmesi lâzım gelen paralar haczedilemeyecektir (İİK. 82/11).

Madde hükmünde geçen tazminat, zarar gören kimsenin çalışma yeteneğini tamamen veya kısmen kaybetmiş olması sebebiyle kendisine ya da ailesine verilmektedir. Bu durum son derece mantıkî bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Zira, alacaklılar, borçlunun işgücünü haczettiremeyip yalnız onun malvarlığı üzerine haciz koydurabilmektedirler. Dolayısıyla borçlunun işgücü üzerine verilen zarara karşılık olarak kendisine ödenen tazminatın da haczedilemeyecek olması çok doğaldır⁴⁷.

44. Ayrıca bkz. Kuru 807, Kuru (Haciz), 303.

45. Bkz. mülga 4772 sayılı Kanun m.69 (3. Tertip Düstur, c.31, 522), 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu m.121. Ayrıca bkz. Postacıoğlu, 346, Uyar 655, Üstündağ, 186.

46. Kuru, 808.

47. Kuru (Haciz), 304, Kuru, 809. İş kazası ve meslek hastalığı sonucu işverenlerce işçilere verilen tazminatlar için bkz. Tunçomağ, Kenan, Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar, İstanbul 1990, 323-325, Güzel, Ali/Okur, Ali Rıza, Sosyal Güvenlik Hukuku, İstanbul 1994, 205.

Anılan bentte tazminat konusunda bir ayırım yapılmamıştır (HK. 82/11). Bu nedenle haczedilmezlik açısından maddi veya manevi tazminat arasında fark bulunmamaktadır⁴⁸. Nitekim Federal Mahkeme de vücut ve sıhhat üzerine ika edilen zararlarla bağlantılı olmak şartıyla manevî tazminatın da haczedilemeyeceğini ifade etmiştir⁴⁹.

Tazminatla ilgili olarak kanunumuz akdî veya kanunî ayırımı da yapmış değildir. Bu nedenle akdî tazminat olarak nitelendirilebilecek, hayat sigortası karşılığı ödenen bedel de haczedilememelidir⁵⁰.

Vücut ve sıhhat üzerine ika edilen zararlar için tedavi masraflarına karşı verilen tazminatların 82. maddenin kapsamında olup olmadığı tartışmalara yol açmıştır. Federal Mahkeme'nin dahi çelişik kararlar verdiği bu konuda, sonuç olarak, istisnalar saklı kalmak şartıyla, söz konusu tazminatın haczedilemeyeceği kararlaştırılmıştır⁵¹. Hacze imkân tanıyan istisnalar işe şu şekilde sıralanmaktadır:

1) Tedaviye İştirâk etmiş olanların bundan doğan alacaklarına karşı, bu tazminatların haczedilemez olduğu iddia edilmemelidir. Aksi halde bu savunma Medenî Kanununun 2. maddesi anlamında iyiniyete aykırı olacaktır.

2) Yaralı borçlu, tazminatı almadan önce, tedavi masraflarını kendine ait haczedilebilir mallarla ödemişse, alacaklısı anılan tazminata el atabilmelidir. Zira böylesi bir halde tazminat haciz edilecek olan bir malvarlığı değerinin yerini almaktadır.

Aksi halde, yani tazminat haczedilemez görülseydi, yaralı borçlu hukuken kabul edilemez bir şekilde, alacaklısının sırtından menfaat sağlamış olacaktı.

48. Üstündağ, 176. Postacıoğlu da, şeref ve haysiyete tecavülden doğan manevi tazminat taleplerinin haczedilemeyeceğini savunarak bu görüşü desteklemiştir (Postacıoğlu, 313).

49. Postacıoğlu, 313.

50. Hayat sigortalarında (TK. 1321-1333), riziko gerçekleştiği zaman sigorta bedeli ödenmektedir. Ayrıca, bir sigorta tazminatı söz konusu olmamaktadır. Her ne kadar, biz, tazminat olarak ödenen paralardan sayıp 11. bent kapsamına almış olsak da, bu sigorta türünde tazminat uygulanmaması sebebiyle, hayat sigortasını sigorta niteliğinde görmeyenler de bulunmaktadır. Bu görüş taraftarlarına göre hayat sigortası esasen bir tasarruf işlemi olarak görülmektedir. Ancak herçeye rağmen icra hukuku mantığında anılan ödemeyi 11. bent anlamında bir tazminat saymak bize sakıncalı görünmemektedir. Ayrıca bkz. Kuru (Haciz), 304, Bozer, Ali, Sigorta Hukuku, Ankara 1981, 224.

51. Üstündağ, 176.

3) Son olarak yaralı borçlunun tazminat olarak tedavi masraflarını aşkın bir miktarı elde etmesi halinde de, aşkın kısmın haczi mümkün görülecektir.

Haczedilmezlikle ilgili olarak 11. bentte tazminatın ödeme şekli açısından bir ayırım yapılmadığından, olası bir gelir şeklinde ödeme ile irat şeklinde ödeme arasında haczedilmezlik açısından fark yoktur. Tazminat faizleri açısından ise Federal Mahkemenin aksine Yargıtay'ımız haczi mümkün görmektedir⁵².

Söz konusu tazminatın hacze konu oluşturmaması için mutlaka borçluya verilmiş olması gerekmektedir. Ailesine verilmesi de yeterlidir. Ancak buradaki aile kavramı 83. maddedeki aile kavramı kadar geniş değerlendirilmemektedir⁵³. Aksine daha çok Medenî Kanun'daki nafaka yükümlüleri kavramına yakın bir anlam taşımaktadır⁵⁴. Nafakadan kastolunan bakım nafakası olmalıdır. Zira yardım nafakası (MK. 315) aile bağından çok yardıma muhtaç olmaktan kaynaklanan bir müessesedir. Karşılıklılık arzeder ve usul, furu ile kardeşler arasındadır. Ayrıca bundan yararlanılabilmesi çocukların reşit olmasına bağlıdır. Oysa bakım nafakasının temelinde, aile bağları daha önceliklidir. Nitekim bu tür nafakalar ana babanın çocuğa karşı, kocanın da karıya karşı yükümlülüklerinden kaynaklanmaktadır⁵⁵. Dolayısıyla vücut ve sıhate yönelik fiiller sonucu ödenen tazminatlar borçluya ya da kendilerine karşı bakım mükellefiyeti içinde olduğu kimselere yöneltilmektedir. Bu anlamda reşit çocukların, özel haller dışında, bakılmakla yükümlü olunanlar kapsamında olmadıkları kabul edilmektedir. Sosyal güvenlik kanunlarımız açısından da durum aynıdır (506 s.k.23, 68, 1479 s.k.45).

6. Öğrenci Burs ve Harçlıklarının Haczi

Öğrencilere verilen paraların haciz edilebilirliği ile ilgili olmak üzere Yargıtay'ımız ikili bir ayırım yapmaktadır. Söz konusu ayırım,

52. İİD. 27.1.1955, 307/493 (Kuru, 809).

53. Bkz. yuk. dñn. 11'e ait metin.

54. Kuru, 809.

55. Bakım nafakaları evlilik hukukundan doğan ve en azından çocuk için yaş ile (18 yaş) sınırlıdır (MK. 512). Yardım nafakasından farklı olarak zaruri ihtiyaçların karşılanması ile sınırlanmayıp daha kapsamlıdır. Oysa yardım nafakası zaruret haline düşenlere geçimlerini sağlayabilmek için ödenmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Feyziođlu, Feyzi N., Aile Hukuku Dersleri, İstanbul 1971, 425, 574, Köprülü, Bülent/Kaneti, Selim, Aile Hukuku, İstanbul 1989, 289 vd., Öztan, Bilge, Türk Medenî Hukuku, C.III, Aile Hukuku, İstanbul 1960, 467 vd. Tekinay, Sulhi, Türk Aile Hukuku, İstanbul 1990, 586, 587.

ilk grubu, mecburî hizmet taahhüdü karşılığında alınan burslar oluşturmaktadır. Bu tür burslar, 83. maddenin kapsamında değerlendirilerek, borçlu öğrencinin geçinmesi için gerekli olarak takdir edilen miktar indirildikten sonra, dörtte birden aşağı olmamak üzere haczedilebilmektedir⁵⁶. Ayrımda ikinci grubu oluşturan ödemeler ise, kara, deniz, hava harp okullarıyla, üniversitelerin çeşitli okullarında Millî Savunma Bakanlığı hesabına okuyan öğrencilere ve yedek subay okulu öğrencilerine verilen harçlıklardır. Bunlar hiçbir vergi ve resme tâbi olmadıkları gibi borç için haciz de edilememektedirler⁵⁷. Dolayısıyla, Yargıtay, mecburî hizmet karşılığı verilen bursların haczini mümkün görünürken, askerî öğrencilere verilen harçlıkların haczine izin vermemektedir.

Yüksek mahkemenin uygulaması bizce de isabetlidir. Zira askerî öğrencilere verilen harçlıklar; zaten tüm masrafları okul idaresince karşılanan öğrencilere verilen küçük bir miktardan öteye gitmemektedir. Dolayısıyla haciz alacaklısı için doyurucu bir maddî kaynak olmaktan çok uzaktır. Oysa karşılıklı verilen burslar miktar itibarıyla öğrencinin masraflarını karşılamayı amaçladığı için daha büyük bir ekonomik değerdir ve haciz alacaklısını tatmin ihtimali daha yüksektir. Bu nedenle haciz edilebilmesi ve İcra ve İflâs Kanunu'nun 83. maddesi kapsamına girmesi daha uygundur.

7. Nafaka Alacağı Nedeniyle Maaşın Haczi

Borçlunun maaş veya ücretine, nafaka alacağı nedeniyle haciz konulduğunda herhangi bir sınırlama söz konusu olmamaktadır. Yani nafaka alacağı nedeniyle borçlunun maaş ve ücretinin tamamı haczedilebilmektedir. Zira, nafaka miktarı mahkemece borçlu ve nafaka alacaklısının malî gücü gözönünde tutularak belirlenmektedir (MK. 144).

Borçlunun maaş veya ücretine nafaka alacaklısından önce başka bir alacaklı tarafından haciz konulmuşsa, anılan maaş veya ücretten ilk önce işlemekte olan nafaka alacağı kesilecektir. Burdan kalan miktara ise 83. madde hükmü uygulanacaktır. Diğer bir deyişle, kalan miktar üzerinde borçlu ve ailesinin geçinmeleri için icra müdürünce lüzumlu olarak takdir edilen miktar indirildikten sonra ve dörtte birden aşağı olmamak üzere diğer alacaklılar için hacze

56. İİD. 20.4.1952, 1594/1185 (Kuru, 310, Uyar, 710).

57. İİD. 6.5.1968, 4713/4793 (Çanak, 580).

devam edilecektir⁵⁸. Ancak doktrinde, nafaka alacaklarının, maaş veya ücretin dörtte üçünden tatmin olunması ve dörtte birinin ise adı alacaklılara terk edilmesinin doğru olacağı da savunulmaktadır⁵⁹. İsviçre Hukuku'nda ise nafaka alacakları ücretten peşin olarak ödenmektedir. Ancak ilk takip adı bir alacak için yapılmış ve haciz miktarı belirlenmişse, nafaka alacaklısı sonradan talepte bulunduğu, kesilen miktarın hepsini değil, kendisi için aylık olarak tespit edilen kısmı öncelikle alabilmektedir⁶⁰.

Hacze sebep olan nafaka alacaklarının işlemiş ve işleyecek olarak ayrımlanması halinde, borçlunun maaş ve ücretinden öncelikle işleyecek nafaka alacakları kesilmektedir. Bu kesintiden sonra kalan kısmın dörtte birine de, 83. maddenin uygulamada büründüğü şekle dayanarak, işlemiş nafaka alacakları için el konmaktadır⁶¹.

Federal Mahkeme'nin kararına konu olmuş bir olayda, nafaka borcu için yapılan takip, borçlunun haczedilecek bir malı olmaması nedeniyle aciz vesikası düzenlenmesine sebep olmuştur. Ancak nafaka alacaklısı takibin devamını talep etmiştir. Bu defa da anılan alacak, ücretin ailenin geçimi için zaruri olan kısmının haczedilemeyeceği engeli ile karşılaşmıştır. Federal Mahkeme söz konusu olayla ilgili olarak, borçlunun kendilerine nafaka borçlu bulunduğu ve fakat beraber yaşamadığı aile fertlerinden birine karşı kanunumuzun 83. maddesini itirazen ileri süremeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca nafaka alacaklısının bu imtiyazının, takip edilen alacağın gerçek bir nafaka karakterini taşıması halinde geçerli olacağını vurgulayarak gerçek bir sermaye halini almış, geçmiş ve toplanmış para borçlarında nafaka karakteri olmadığından imtiyazın söz konusu edilemeyeceğine işaret etmiştir. Diğer bir deyişle Federal Mahkeme hali hazırdaki ihtiyaçları tatmin edecek para borcu olmayan borçları anılan imtiyazdan yararlandırmamıştır⁶².

58. Yüksek Mahkemenin görüşü de bu yöndedir: "Borçlunun maaş ve ücretinden daha önce konulmuş haciz bulunsa dahi, mahkemece hükmolunmuş işlemekte olan nafaka alacağı için, borçlunun maaş ve ücretinde birinci sırada haciz işlemi yapılması ve kalan maaş ve ücretin dörtte birinin de, önceki haczi koyduran alacaklıya ödenmesi gerekir" İİD. 13.2.1958, 866/821 (Uyar, 708, Üstündağ, 199).

59. Postacioğlu, 349.

60. Üstündağ, 199.

61. Nitekim Yargıtay da ilgili kararında, birikmiş nafaka alacağının diğer alacaklar gibi, daha önce konulan haciz sona erdikten sonra işlem görmesi gerektiğini belirtmiştir. İİD. 25.11.1954, 4910/5076 (Uyar, 708).

62. Seviğ, V. Rıza, İcra İflâs Kanunu 2. Safha, Ankara 1966, 112.

Borçlunun maaş veya ücreti daha önce bir başka borcundan dolayı haczedilmişken, nafaka alacaklısı hem işlemiş hem de işleyecek nafaka alacağı için haciz isteminde bulunursa, borçlunun maaş ve ücreti önce işleyecek nafaka alacağı için kesilecektir. Bunun ardından maaş veya ücretin kalan bölümünün dörtte biri, nafaka alacaklısından önce haciz koydurmuş olan alacaklı için, bu alacak tamamen ödendikten sonra da kalan dörtte bir işlemiş nafaka alacağı için kesilecektir⁶³.

V. ÜCRET HACZI

1. Genel Olarak

Ücret konusunda çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Bu kavramın iktisadi boyutundan hareket edenler ücreti, üretimde kullanılan zihinsel ve bedensel insan gücünün karşılığı ve emeği üretimde kullanabilmek için ödenen bir bedel olarak tanımlamaktadırlar⁶⁴. 95 sayılı uluslararası sözleşmede ise ücret, yapılan veya yapılacak bir iş veyahut görülen veya görülecek olan bir hizmet için yazılı veya sözlü bir iş akdi gereğince bir işveren tarafından bir işçiye, her ne nam altında ve hangi hesaplama şekli ile olursa olsun ödenmesi gereken ve nakden değerlendirilmesi kabil olup karşılıklı anlaşma veya millî mevzuatla tespit edilen bedel veya kazançlar olarak tanımlanmıştır⁶⁵.

Doktrinde de ücret için ortak noktalara işaret eden çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Ücret için, hizmet ediminin karşılığı⁶⁶, bir işin karşılığı⁶⁷ ifadesini kullananlar olduğu gibi, işçinin gördüğü işin karşılığı olarak işverence işçiye sağlanan para ve aynı ödemelerden oluşan bir gelirdir diyenler de bulunmaktadır⁶⁸.

Yargıtay'ın getirdiği ücret tanımı da doktrindekilerden pek farklı değildir. Buna göre genel olarak ücret, hizmet akdinin bir şartıdır ve iş karşılığı kararlaştırılan veya yasaklarla belirlenen bir paradır⁶⁹.

63. Uyar, 704.

64. Zarakoğlu, Avni, İktisat İliminin Temel İlkeleri, Ankara, 1979, 290, Hatiboğlu, Zeyyat, İktisat İliminin Esasları, İstanbul 1960, 201, Koloğlu, Mahmut, Ekonomi Dersleri, Ankara 1970, 303.

65. Ücretin Korunması Hakkında 95 Sayılı Milletlerarası Çalışma Sözleşmesinin Tasdikine ve Bu Sözleşmeye Katılmamıza Dair Kanun (RG. 28.10.1960/10641).

66. Çenberci, Mustafa, İş Kanunu Şerhi, Ankara 1972, 481, Çelik, 110.

67. Ekonomi, Münir, İş Hukuku, I. Ferdi İş Hukuku, İstanbul 1984, 130.

68. Esener, 130.

69. YHGK. 24.3.1976, 9/5-9-762/1164 (İşveren, Nisan 1977, 17), YIBK. 24.5.1974, 2/6 (RG.27.6.1974/14928).

Yukarıda yapılan tanımlamalardan hareketle ücret, çalışılmadığı halde ücret ödenmesini gerektiren durumların dışında, yapılan bir hizmetin karşılığı olarak, işveren veya üçüncü kişilerce işçiye sağlanan ve para veya parasal değeri bulunan menfaatlerden oluşan bir gelir çeşidi olarak tanımlanabilir⁷⁰.

Bir çalışmanın karşılığı olan ücret, aynı zamanda işçi ve ailesinin geçim kaynağı olma özelliğini de taşıdığından kanun koyucu tarafından özel bir korumaya tabi tutulmuştur. Bu koruma yalnızca işveren veya üçüncü kişilerin müdahalelerine karşı değil aynı zamanda işçinin kendi düşüncesiz harcamalarına da yöneliktir. Böylelikle ücretin sınırsız haczi önlenmektedir. Haciz sırasında borçlu ve ailesi için gerekli miktar belirlenerek haciz dışında tutulmaktadır. Hemen belirtmekte yarar vardır ki, anılan miktarın hesabında işçinin kendisinin ve ailesinin sağlık durumu ve ikamet masrafları da dikkate alınmaktadır. Hatta Federal Mahkeme hayat sigortası prim masrafı ve haczedilemeyen bir mal taksitle alındıysa, taksit borcunu dahi gerekli miktarın hesabına dahil etmiştir⁷¹.

Genel olarak ücret haczine ilişkin olarak buraya kadar söylenenlerin ardından, hesabında işçi ücretinin temel alındığı ya da ücret görünümü arzeden bir takım tazminat ve ödeneklere de değinmekte yarar görüyoruz.

2. Yüzde Usulüne Göre Ödenen Ücretin Haczi

İş Kanunu'muza göre yüzde usulünde ücret otel, lokanta, eğlence yerleri ve benzeri yerlerle, içki verilen ve hemen orada yenilip içilmesi için çeşitli yiyecek satan yerlerde uygulanmaktadır (İK. 47/1). Ancak kanundaki bu sıralama sınırlayıcı olmaktan öteye örnekleyici niteliktedir⁷².

Sözü edilen yerlerde müşteriler, kendilerine yapılan servis için bir miktar para ödemektedirler. Bu ödemeler, işveren tarafından müşterinin hesap pusulasına yüzde üzerinden bir miktar paranın eklenmesi veya müşterinin bir miktar parayı işverene bırakması yoluyla gerçekleştirilmektedir. Anılan ödemelerden ilki yüzdeye göre ödenen bir ücret niteliği taşıyıp, İş Kanunu'na göre üçüncü kişi tarafından sağlanmaktadır (İK. 26/I). Ancak ikincisi her ne kadar

70. Centel, 58, ayrıca bkz. yuk. I.

71. Üstündağ, 195.

72. Çenberci, 630, Centel, 107.

bahşış niteliği taşısa dahi işçi tarafından alıkonma hakkı olmayıp işveren tarafından toplanıp paylaştırıldığı sürece yüzdeye göre ücret olarak değerlendirilmektedir⁷³. Hatta işçiler arasında paylaşımını düzenleyen bir yönetmelik dahi çıkarılmıştır (İK. 47/III)⁷⁴.

Yukarıda belirtilen her iki ödeme türü de genel olarak ücret kavramına dahil edilebileceğinden haczedilebilmeleri mümkündür (İK. 26). Buna karşın müşterilerce bırakılan ve işçi tarafından alıkonan bahşış nitelikli paraların miktarının belirlenmesi fiilen mümkün olmadığından, ücret olarak belirli bir oran dahilinde haczi de gerçekleştirilemeyebilir. Ancak alacaklının menfaati ön plana çıkarılarak, bahşış olarak işçi tarafından alıkonan paranın o yerdeki emsallerinden hareketle yaklaşık miktarı belirlenebilir. Böylelikle de söz konusu miktar kanuni oranlar dahilinde haczedilebilir.

Federal Mahkemeye göre ise, işçinin alabileceği bahşışlerin işleyecek aylık gibi haczedilmesi gerekmektedir. Ancak icra müdürü borçlunun haczedilebilen miktar ve gelirini belirlemede, kısmen düzenli olsa bile ilerde alabileceği bahşışleri hesaba katamamalıdır. Pratik bakımdan alınacak bahşışlerin haczi ise, fiilen işçiye ödemesi halinde gerçekleşmelidir. Böylece, borçlu aldıkları icra dairesine teslim zorlanabilecek ve harcaması halinde haczedilmiş malı üzerinde tasarrufta bulunmuş olması nedeniyle cezaen sorumlu tutulabilecektir⁷⁵.

3. İşçi Lehine Hükmolunan İhbar Tazminatının Haczi

İşçi, hizmet sözleşmesini İş Kanunu 13/a'da belirtilmiş veya sözleşmeyle kararlaştırılmış süreye uymadan fesheden işverenden, bu ihbar süresinin sonuna kadar ki ücretini isteme hakkına sahiptir. Buna uygulamada ihbar tazminatı denilmektedir.

İhbar tazminatının ücret olup olmadığı tartışmalara sebep olabilecek niteliktedir. Zira kanuni önellere ilişkin ücret tutarında ödenmektedir (İK. 13/c). Anılan konunun açığa kavuşturulması inceleme konumuz açısından da önemlidir. Çünkü ücretin ancak kanunen belirlenen kısmı haczedilebilirken, tazminat bütünüyle haczedilebilmektedir (İK. 28, Deniz İş Kanunu 32). Buna karşın iflâs

73. Buna karşın bahşışler, tamamen müşterinin insiyatifi doğrultusunda bırakılmakta olup, işçi tarafından alıkonmaktadır (Centel, 108.109).

74. Yüzdelerden Toplanan Paraların İşçilere Dağıtılması Hakkında Yönetmelik (RG. 21.12.1983/18258).

75. Çanak, 582, 583.

usulünde tıpkı ücret alacağı gibi ihbar tazminatı da öncelikli alacak olup birinci sırada yer almaktadır (İİK. 140, 206/F). Ayrıca ücretlerdeki 5 yıla karşın, tazminatların 10 yıllık zamanaşımına tabi olması da bir başka farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır (BK. 125, 126).

Doktrinde, ücretin bir hizmet karşılığı olması kuralından hareketle, ihbar tazminatına ücret sayılmayacağı, tazminat olarak değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Zira ihbar tazminatı görülen bir işin karşılığı olmayıp, işveren tarafından işçiye, iş aramakla geçireceği süre içinde geçimini sağlamak için ödenmektedir⁷⁶. Yüksek mahkememizin kararları ise çelişik bir seyir izlemekle birlikte çoğunlukla doktrindeki anılan görüşü destekler yöndedir⁷⁷.

Her ne kadar doktrin ve Yargıtay'da ihbar tazminatının ücret niteliği olmadığı ve kısmî haciz hükmünün uygulanamayacağı görüşü savunulmakta ise de olması gereken hukuk açısından önerilebilmelidir. Zira ihbar tazminatının verilmiş sebebi ücretinki ile tamamen aynıdır. Ücret haczinin kısmen yapılabileceği şeklindeki ücreti koruyucu düzenlemenin temelinde yatan sebep de budur. Yani ücret işçinin ve ailesinin geçim kaynağıdır. Tıpkı işçiye iş arama süresince ailesini geçindirebilmesi için verilen ihbar tazminatı gibi. Bu durumda ihbar tazminatını, verilmiş sebebi aynı olan ücret için getirilen korumadan, sadece ücret olmaması nedeniyle muaf tutmak doğru olmasa gerekir. Ancak İcra ve İflas Kanunu'nun 83. maddesinin açık hükmü karşısında ihbar tazminatı anılan türden bir korumadan yararlanamamaktadır. Dolayısıyla ihbar tazminatının da kanuni bir düzenlemeyle 83. madde kapsamına alınmasının yararlı olacağı kanısındayız.

4. Kıdem Tazminatının Haczi

Kıdem tazminatı, kanunda belirtilen asgari bir çalışma süresini dolduran işçinin hizmet aktinin kanunda sayılan nedenlerden biriy-

76. Centel, 77, 78, 342.

77. Konuya ilişkin kararlarında Yargıtay şu görüşlere yer vermiştir: Ücret iş karşılığı olarak taraflar arasında kararlaştırılmış olan ve işçiye verilmesi gereken belli bir paradır. İhbar tazminatı ise hiçbir bakımdan böyle kabul edilemez Y10HD.23.11.1964, 7977/7625, Olgaç, Senai, Hizmet Akdi, Borçlar Hukuku Akdin Muhtelif Nevileri V'den ayrı bası (ksc. Hizmet), İstanbul 1966, 574; İhbar tazminatı iş kanununun öngördüğü bir işsizlik tazminatı niteliğindedir Y9HD.31.12.1965, 9024/9141 (Çanak, 584). Kanundaki esaslara uyulmamasından dolayı borçlu nam ve hesabına tahakkuk ettirilen ödenek bir para teşkil ettiği için haczedilebilecektir ve haczinde iş kanununun 28. maddesindeki, "...işçilerin aylık ücretlerinin dörtte birinden fazlası haczedilemez...." hükmü uygulanacaktır İİD. 31.3.1955, 1714/1913 (Çanak, 585).

le son bulması halinde, işverence işçiye ya da mirasçılarına ödenen paradır. Miktarı, hizmet aktinin devamı süresince her geçen tam yıl için işçinin 30 günlük ücreti kadardır (İK. 14).

Ücret haczi bağlamında kıdem tazminatının hukuki bir değerlendirilmeye tabi tutulması büyük önem taşımaktadır. Zira yukarıda ihbar tazminatı ile ilgili olarak da değindiğimiz üzere, anılan tazminatın ücret sayılmaması onu bu konudaki korumalardan mahrum kılacaktır. Herhangi bir kısıtlama olmasızın haczi mümkün hale gelecektir.

Kıdem tazminatının hukuki niteliği konusunda çeşitli görüşler dile getirilmiştir. Bunlardan ilki kıdem tazminatını ücret olarak değerlendirmektedir. Ücret görüşüne göre, iş akdinin yerine getirilmesi sırasında işçinin yararına öngörülen her şey ücrete dahildir. Kıdem tazminatı da işçi yararına öngörüldüğünden ücrete dahil sayılmalıdır. Fakat, ücretin kıdem tazminatına vücut veren kısmı, miktarı ve ödeme zamanı itibarıyla belirli şartların gerçekleşmesine bağlı olarak ileri bir tarihe bırakılmıştır⁷⁸. Anılan açıklamalara rağmen ücret görüşü, eleştirilmektedir. Başlıca eleştiri noktaları ise ücretin kıdem tazminatı için gerekli olan türden şartlara bağlanamaması ve sözleşmenin sona erdiği her durumda kıdem tazminatı verilmemesidir⁷⁹.

Kıdem tazminatının bir tazminat olduğunu ileri süren yazarlar da bulunmaktadır. Söz konusu yazarlar kıdem tazminatını kusursuz sorumluluk esasına dayandırarak, işçinin işten ayrılması tehlikesine karşı getirildiğini savunmaktadırlar. Dolayısıyla bu tehlikenin gerçekleşmesi ile işçi anılan tazminata hak kazanmaktadır⁸⁰. Yargıtayın konuya ilişkin ilk kararları da bu görüşü destekler niteliktedir⁸¹. Ancak tazminat görüşü tazmin edilecek zararı oluşturacak hukuka aykırı fiilin unsurları olan, kusur, zarar ve hukuka aykırılığın kıdem tazminatında aranmaması nedeniyle eleştirilmektedir⁸².

78. Narmanlıoğlu, Ünal, Türk Hukukunda Kanundan Doğan Kıdem Tazminatı, (ksc. Kıdem Tazminatı), İstanbul 1973, 326, 327, Oğuzman, Kemal, 1927 Sayılı Kanun ile Kıdem Tazminatı Yönünden Getirilen Yenilikler ve Doğurduğu Sorunlar, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Millî Komitesi ve ETTA'nın İşbirliği ile Düzenlenen Seminer, (ksc. Kıdem Tazminatı), Eskişehir 1975, 91, Centel, 78.

79. Ayrıca bkz. Reisoğlu, Safa, 1927 Sayılı Yasa Açısından Kıdem Tazminatı, Ankara 1976, 21, Ergin, Berin, Türk İş Hukukunda Kıdem Tazminatının Geçirdiği Safhalar, İstanbul 1989, 36, Narmanlıoğlu, Ferdi İş Hukuku, Ankara 1994, 361.

80. Esener, 244, Kutal, Metin, İş Hukuku Ders Notları, İstanbul, 165.

81. YİBK. 3.11.1948, 11/7 (RG.28.2.1949/7143), YİBK. 10.2.1954, 19/5 (RG.22.4.1954/8691).

82. Saymen, Ferit, İşçinin Kıdem İkramesi, İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, c.14, 1948, 591. Tandoğan, Haluk, Türk Mesuliyet Hukuku, Ankara 1961, 96, Oğuzman

Kıdem tazminatının hukukî niteliği ile ilgili diğer bir görüş de işsizlik tazminatı görüşüdür. Buna göre kıdem tazminatı işçilerin işsizlik nedeniyle uğradıkları gelir kayıplarını gidermeye yöneliktir. Yüksek Mahkememizin de kıdem tazminatının İş Kanunu'nda düzenlenen bir işsizlik tazminatı olduğunu ifade eden bir kararı bulunmaktadır⁸³. Anılan görüş doktrinde eleştirilmektedir. Eleştirilerin dayanak noktalarını ise; kıdem tazminatının yeni bir iş bulamama şartına bağlanmamış olması, işsizlik olarak nitelendirilmeyen emeklilik halinde de kıdem tazminatının alınabilmesi ve işçinin ölümünde söz konusu tazminatın mirasçılara da verilebilmesi oluşturmaktadır⁸⁴.

Kıdem tazminatının hukuki mahiyetine ilişkin dördüncü görüş onu ikramiye saymaktadır. Bu nedenle kıdem tazminatının, işçinin uzun yıllar sadakatla yaptığı hizmetini ödüllendirmek için verildiğini ileri sürmektedir⁸⁵. Kıdem tazminatını 5 yıl çalışmaya bağlayan 3008 sayılı iş kanunu döneminde Yargıtay da bu görüşü paylaşmıştır⁸⁶. Ancak ikramiye görüşü, kıdem tazminatı için bir yıl çalışmanın yeterli olduğu bunun ise ikramiyeye değer bir çalışma süresi olmayacağı nedeniyle eleştirilmektedir⁸⁷.

Kıdem tazminatına ilişkin son görüş onu kendine özgü bir müessese kabul etmektedir. Buna göre, anılan tazminat, iş sözleşmesinin sona erdiği belli durumlarda işveren tarafından işçiye ödenmesi öngörülen, kanundan doğan kendine özgü bir yükümlülüktür⁸⁸.

Kıdem tazminatı, işçinin çalıştığı işyerindeki kıdemine karşılık olarak, diğer bir deyişle işçilerin ayrı yerde uzun süreli çalışmaları-

(Kıdem tazminatı), 55, Ergin, 32, Çenberci, 380. Doktrinde anılan tazminat görüşünü eleştirmekle birlikte kıdem tazminatının kanundan doğan, iş hukukuna özgü bir tazminat olduğunu, işçinin kademlenerek avantaj kazandığı işyerinden ayrılmasının onu zarara sokacağını ve bunun tazmininin gerekeceğini ileri süren Narmanlıoğlu; Kıdem tazminatı için aranan asgari bir yılın anılan kudemî sağlayacak uzunlukta olmadığı savıyla Başterzi tarafından eleştirilmektedir (Narmanlıoğlu (Kıdem tazminatı), 336, Başterzi, Süleyman, İşsizlik Sigortası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994, 232).

83. Y9HD. 31.12.1965, 10578/10295 (Orhaner, A. Baki/Orhaner, Süleyman, Türk İş Hukuku Yargıtay Emsal Kararları, Ankara 1960, 40).

84. Ergin, 39, Reisoğlu, 21, Başterzi, 233.

85. Saymen, 591.

86. YİBK. 15.5.1957, 13/10 (Orhaner/Orhaner, 338), YTD. 10.11.1947, 62/3019 (Saymen, 379).

87. Oğuzman, Kemal, Türk Borçlar Kanunu ve İş Mevzuatına Göre Hizmet "İş" Akdinin Feshi, (ksc. Fesih), İstanbul 1955, 255, Ergin, 34, Oğuzman (Kıdem tazminatı), 53, Narmanlıoğlu (Kıdem Tazminatı), 331, Başterzi, 234, 235.

88. Elbir, Halid Kemal, İş Hukuku, İstanbul 1987, 102, Çelik, 202, Çenberci, 382, Ergin, 41, Reisoğlu 23, Başterzi, 235.

nı teşvik amacıyla getirilmiştir. Her ne kadar uygulamada kendisine yaşlılık sigortası, işsizliğin tazmini ve iş güvencesini sağlama işlevleri yüklenmişse de düzenlenme amacı esasen budur⁸⁹.

İngiliz Hukuku'nda kıdem tazminatını büyük ölçüde karşılayan işten çıkarma tazminatı, işçilerin geçmişteki hizmetlerinin o işteki paylarının ve işletmeye katkılarının karşılığı olarak verilmektedir⁹⁰. İşçinin yeni bir iş bulmasından bağımsız olarak miktarı da, çalışma süresiyle orantılıdır⁹¹. Dolayısıyla işçinin yerine getirdiği bir edimin karşılığı olarak değil işletmede geçen uzun bir dönem içinde oluşan kıdemini ödüllendirmek için verilmektedir. Bununla birlikte Alman Hukuku'nda tazminat miktarının belirlenmesinde işçinin çalışma süresi yanında yaşı, sosyal durumu (evlilik ve sağlık durumu, ...vb) ve işçinin piyasadaki konumu da dikkate alınmaktadır. Ancak kıdemi ödüllendirme esas amaç olsa da gerek İngiliz gerekse Alman Hukuku'nda tıpkı bizde olduğu gibi söz konusu tazminata iş güvencesini artıran bir işlev de yüklenmiştir⁹².

O halde kıdem tazminatının hukuki niteliğinde büyük bir tartışma yaşansa da konumuzla ilgili olarak kanımızca şu tespit uygun olacaktır. Kıdem tazminatı ücret değildir. Zira işçinin iş görme edimine karşılık işverenin mukabil edimi olarak verilmemektedir⁹³. Dolayısıyla ancak kanunen belirlenen bölümü değil, tümünün haczi mümkündür (İK. 28). Ancak iflas usulünde tıpkı ücret alacağı gibi kıdem tazminatı da öncelikli alacak olup birinci sırayı işgal etmektedir (İİK. 140, 206/F).

Hemen belirtelim ki kıdem tazminatına ilişkin, ücret olmadığı yönündeki tespitimiz dışında, anılan müessesenin hukuki niteliği ile ilgili tartışmalardan ve uzun boylu çözüm arayışlarından konumuzdan uzaklaşma endişesiyle kaçınıyoruz.

89. Kıdem tazminatının işlevleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzman (Kıdem Tazminatı), 53-55, Başterzi, 242-247.

90. Pitt, Gwyneth, *Employment Law*, London 1992, 175, Smith I.T./Wood, J.C., *Industrial Law*, London 1993, 403, Selwyn, Norman, *Law of Employment*, London 1993, 377, Terry, Michael/Dickens, Linda *European Employment and Industrial Relations Glossary*, United Kingdom, 1991, 166.

91. Pitt, 176.

92. Weiss, Manfred, *European Employment and Industrial Relations Glossary*, Germany, 1992, 19.

93. Nitekim Fransız Hukukunda da işten çıkarma tazminatının bir ücret olarak kabul edilemeyeceği ifade olunmuştur (Lyon-Caen, Antoine, *European Employment and Industrial Relations*, France, 1993, 132).

5. Harcırah Haczi

Borçluya teftiş amacıyla, yolculuk yevmiyesi olarak verilen harcırah ücretten sayılmaktadır. Bu tür yevmiyelerin hacizden mua-fiyetine ilişkin kanuni bir hüküm bulunmamasından dolayı, 83. madde usulüne göre yani, dörtte birinden aşağı olmamak üzere hac-zi mümkün görülmektedir⁹⁴.

VI. MAAŞ VE ÜCRET HACZİNE KATILMA

Hacze katılma, İcra ve İflas Kanunu'muzda düzenlenen bir mü-essesedir. Buna göre belirli şartların varlığı halinde alacaklılar, aynı borçluya başka bir alacaklı tarafından gerçekleştirilen hacze katıla-bilmektedirler (İİK. 100-105). Söz konusu katılım adı ya da imti-yazlı olabilmektedir. İnceleme konumuzdan uzaklaşmamak için bu kısımda yalnızca anılan katılım türlerinin şartlarını belirtmekle yeti-neceğiz. Katılım türlerinden ilki olan hacze adi katılmada, sözü edi-len katılımı talep eden alacaklının borçluya karşı icra takibi yapmış ve kendisine haciz isteme yetkisinin gelmiş olması gerekmektedir (İİK. 78). Hacze katılacak alacaklının alacağına, ilk haciz sahibi alacaklının takibi ilamsız takip ise, onun takip talebinden önce, ilamlı takip ise bu ilamın verilmiş olduğu davanın açıldığı tarihten önce doğmuş olması diğer bir şarttır (İİK. 100/1). Üçüncü bir şart ise, anılan önceliğin kanunun tahdidi olarak saydığı belgelerden bi-ri ile ispatının aranmasıdır (İİK. 100/2.3.4). Adi katılımın son şartı başvuru süresidir. Buna göre, katılım ilk haciz üzerine satılan malın bedeli icra veznesine girinceye kadar mümkün bulunmaktadır (İİK. 100/1).

İkinci katılım türü olan hacze imtiyazlı katılma için önceden bir icra takibi yapma hariç yukarıdaki şartların tümü aranmaktadır. Dolayısıyla, bu tür katılmalarda söz konusu imtiyazın kanunen ta-nındığı kişilerin önceden bir icra takibi yapmaları gerekmemekte-dir. İmtiyazı sağlayan da bu durumdur (İİK. 101).

Ücret haczinde yukarıda sıralanan şartların varlığı halinde katı-lımın olup olmayacağı eski ve yeni kanun hükmüne göre ayrı ayrı incelenebilir. İcra ve İflas Kanunu'nun 83. maddesi 12.4.1968 tarih ve 1045 sayılı kanunla değişikliğe uğramıştır⁹⁵. Bu değişikliğe ka-

94. İİD. 10.12.1953, 5727/5963 (Olgaç, 746).

95. 2004 Sayılı İcra ve İflas Kanunu'nun 3890 Sayılı Kanunla Değişik 83. Maddesinin İkinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair 1045 Sayılı Kanun (RG. 18.4.1968/12878).

dar Yargıtay ücret haczine katılmayı kabul etmemekteydi⁹⁶. Ancak verdiği bir kararında anılan katılımın mümkün olduğu izlenimi yaratması, söz konusu durumu arzulamayan kanun koyucuyu 1054 sayılı kanunla yapılan değişikliğe zorlamıştır. Bu kararda yüksek mahkeme şu ifadelerle yer vermiştir:

"İcra ve İflas Kanunu'nun 83. maddesinde belirtildiği gibi, borçlunun almakta olduğu maaş, tahsisat, her nevi ücretin kendisinin ve ailesinin geçimleri için icra memurluğunca lüzumlu olarak takdir olunan miktarı tenzil edildikten sonra bakiyesi haczedilebilir. Fakat haczedilebilecek miktar hiçbir zaman maaş veya ücretin dörtte birinden az olamaz. Madde de tespit olunan dörtte birlik oran haczedilebilecek miktarın tavanını değil, tabanını gösterir. Bununla beraber, aynı maaş üzerine birden fazla haciz konulması halinde bunlar haciz tarihi itibarıyla sıraya konulmayıp, hep birden infaz edilmelidir⁹⁷."

Yılmaz'a göre, 1968 tarihli bir kararda sözü edilen birden fazla hacizler, borçlunun ve ailesinin geçimini sağlayacak miktara tecavüz edecek şekilde konulmuş hacizler değildir. Şayet, borçlunun maaşı çok yüksek ise, bu maaş üzerine borçlunun geçimi için gereken miktar çıkartıldıktan sonra birden fazla haciz konulabilecektir. Söz konusu hacizler de borçlunun geçimi için gerekli miktardan fazla olduklarından aynı anda infaz edilebileceklerdir. Bu bakımdan Yargıtay'ın anılan kararında icra hukukunu ihlal eden bir durum bulunmamaktadır. Fakat, karar açık olmadığından, hacizlerin sıraya konulacağına belirtilmesi maaşın aynı kısmı üzerine birden fazla haciz konulabileceğini de düşündürtebilmektedir. Kararda bu konu iyice anlaşılmamaktadır⁹⁸.

Doktrinde ise Yargıtay'ın birkaçı yukarıda da belirtilmiş olan hacze iştiraki kabul etmeyen kararlarına karşı bir görüş savunularak İsviçre Hukuk sisteminden de destek alan bir düşünce tarzı ile ücret haczine katılma mümkün görülmüştür⁹⁹.

96. Yargıtay'a göre: "Bir alacaklı tarafından borçlunun maaşının dörtte biri haczettirilmiş olduğundan, artık diğer alacaklılar bu dörtte bir maaş haczine 100. madde hükümleri çerçevesinde katılamazlar." İİD. 20.9.1963, 9092/9716 (Yılmaz, Ejder, Hacze Takipli Katılma, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 1973, C.30, Sayı 1-4, 293). "Aynı maaş ve ücret üzerine geçim haddini aşmamak şartıyla ayrı ayrı hacizler vaz'ı mümkündür. Ancak sonraki hacizler artan kısım üzerine konur. Ya da evvelki haczin karşıladığı miktar bittikten sonrası için hükümlü sayılır." (İİD. 11.1.1965, 253/312 (Olgaç, 750).

97. İİD. 30.1.1968, 1018/898 (Yılmaz, 293, Olgaç, 749).

98. Yılmaz, 293.

99. Kuru, 238, Kuru (Haciz), 321, Postacıoğlu, 348, Üstündağ, 199, 200. Yargıtay kararları için bkz. yuk. dpn.96.

1045 sayılı kanundan önce Yargıtay'ın olumsuz görüşüne karşın, aslında ücret haczine katılmayı engelleyen bir hüküm bulunmaktaydı. İcra ve İflas Kanunu'nun 100. maddesindeki şartların varlığı halinde hacze katılmak kesinlikle mümkündü. Fakat yüksek mahkemenin 30.1.1968 tarihli kararının yanlış anlaşılması birden çok alacaklının, borçlunun tüm ücretini haczedebileceği gibi yanlış ve yersiz bir kaygı ile kanun koyucuyu borçluyu koruyacak bir hükmü düzenlemeye itmiştir¹⁰⁰. Böylece borçlu ve ailesinin geçimi için ayrılan kısma tecavüz edecek şekilde birden fazla haciz nedeniyle bir arada kesinti yapılması ihtimali önlenmiştir. Nitekim 1045 sayılı kanunun gerekçesi de budur¹⁰¹.

Oysa İcra ve İflas Kanunu'nun 83. maddesinde bu kaygıyı ortadan kaldırmaya yetecek tedbiri içermektedir. Buna göre, "Maaşlar... her nevi ücretler... borçlu ve ailesinin geçinmeleri için icra müdürünce lüzumlu olarak takdir edilen miktar tenzil edildikten sonra haczolunabilir." Yani en az dörtte biri haczedilebilir ama kalan kısım ihtiyaç halinde hiç haczedilmeden bırakılabilir. Dolayısıyla kanun koyucunun kararı yanlış anlamadan doğan yersiz endişesi sonucu 83. maddeye getirilen son cümle, düzenlenmesinde güdülen amaçtan çok farklı bir alanda, hacze katılmada sonuç doğurmuştur. 1045 sayılı kanun hiç düşünülmemiş olan bu alandaki etkisinden sonra şu anda ücret haczine katılmanın mümkün olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştır.

Postacıoğlu'na göre, kanunumuzun aldığı bu yeni şekil, hacze katılma esaslarını bertaraf etmektedir. Örneğin A, 10.000 TL'lik alacağı için borçlu M'nin maaşının dörtte birini oluşturan 500 TL'ya haciz koydurmuş ve böylelikle 5 ay içinde 2500 TL tahsil edilmiş olursa, ikinci alacaklı B, bu defa 20.000 TL'lik alacağı için haciz yetkisini elde ettikten sonra 100. madde şartları gereğince A'nın haczine katılma şartlarına sahip ise 500 TL'lik kesintiye katılacak ve bu şekilde iki alacağın tam ifasına kadar 500 TL'lik kesintinin üçte biri A'ya, üçte ikisi B'ye tahsis olunmak gerekecektir¹⁰².

Buna karşılık, 1045 sayılı kanundan önceki dönemde Yargıtay'ın menfî uygulamasına rağmen, ücret haczine katılmayı, İcra ve

100. Yılmaz, 294.

101. 1045 sayılı kanunun gerekçesi için bkz. Cumhuriyet Senatosu Dergisi, 1968, C.46, S sayısı 1117, Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1968, C.27, S sayısı 678, 678'e 1. ve 2. ek.

102. Postacıoğlu, 349, 350.

İflas Kanunu'nun 100. maddesindeki şartların varlığı halinde mümkün gören yazarlar, anılan kanunla getirilen hükmün bu imkanı kesin olarak kaldırdığını haklı olarak ileri sürmektedirler. Çünkü İcra ve İflas Kanunu'nun 83. maddesi açıkça, birden fazla haciz varsa bunların sıraya konulacağını ve ödemenin de bu sıraya göre yapılacağını belirtmektedir (İİK. 83/II)¹⁰³. Hacze katılmada birden fazla haciz vardır. Ancak, 100. maddedeki şartların varlığı halinde alacaklılar, sıraya konulmayıp satış tutarından birlikte yararlanırlar. İcra ve İflas Kanunu'nun 83. maddesinin ikinci fıkrası, sözü edilen kuralı ücretler bakımından ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle artık, ücret hacizlerinde katılım mümkün görünmemektedir¹⁰⁴.

VII. MAAŞ VE ÜCRET HACZİNDE USÛL

Maaş ve ücretlerin haczi, niteliği ve infazı yönünden genel haciz uygulamalarından ayrılık gösterir. Nitekim kanun koyucunun müstakbel alacakların haczine genelde izin vermemiş ve bu kurala, maaş ve ücret hacizleri ile yetişmemiş ürünlerin haczi açısından bir istisna getirmiş olması da, buna işaret etmektedir¹⁰⁵. Bu nedenle kanun koyucu maaş ve ücret hacizleri için genel haciz işlemlerini düzenleyen hükümlerden ayrı bir hüküm sevketmiş bulunmaktadır. Söz konusu hükme göre:

"Devlet işlerinde veya hususî müesseselerde bulunan borçlu memur veya müstahdemlerin maaş ve ücretlerinden kesilmesi için icra dairelerinden yapılacak tebligatın kanunî muhataplar, haczin icra edildiği ve borçlunun maaş ve ücreti miktarını nihayet bir hafta içinde bildirmeğe ve borç bitinceye kadar icra dairesinin tebligatı mucibince haczolunan miktarı tevkif edip hemen daireye göndermeye mecburdurlar." (İİK. 355).

Madde hükmünden de anlaşılacağı gibi, genel haciz kararları genellikle tek işlemle infaz olunduğu halde maaş ve ücret hacizlerinde icra muameleleri belli süreler içinde tekrarlanmaktadır. Ayrıca infaz işlemi doğrudan doğruya icra müdürü tarafından değil, onun adına borçlunun çalıştığı yerde bulunan ve dairesinin bu yol-daki tebliğini alan kanuni muhatap tarafından yerine getirilmekte-

103. Y12HD. 29.4.1985, 14314/4007, Y12HD. 28.9.1978, 7683/7595 (Uyar, 707).

104. Yılmaz, 296.

105. Tanrıver, Süha, İcranın İadesi, Yargıtay Dergisi, Ekim 1990, 573.

dir. Maaş ve ücretten yapılan kesintiler icra dairesine gönderilmekte ve dairece icra veznesine alınmaktadır¹⁰⁶.

Yine İcra ve İflas Kanunu'muza göre, malmemuru, daire amiri veya ilgili muhatap, borçlunun maaş, ücret ya da memuriyetinde oluşan değişiklikleri derhal icra dairesine bildirmek zorundadır. Ayrıca borçlunun başka bir şubeden maaş alması durumu doğduğunda haczin ilgili şubeye bildirilmesi yanısıra, anılan değişim icra dairesine de iletilecektir. Borçlunun hizmetine son verilmesi halinde de aynı bildirim yapılacağı şüphesizdir (İİK. 355/II).

Kanunu'nun 355. maddesi hükmü nedeniyle, borçlunun yeni girdiği daire ve işletmedeki maaş ve ücretine usulü dairesinde icra dairesince bir haciz konulup tebliğ edilmedikçe o daire, müessese için bir yükümlülük doğmayacaktır. Ancak aradan kısa ya da uzun bir süre geçmiş olsa da, takip ve hacizden haberi olan borçlunun anılan durumu icra dairesine bildirmesi gerekecektir¹⁰⁷.

Maaş ve ücret haciz usulünde kendilerine kanunen yükümlülükler getirilenlerin bunları yerine getirmemeleri halinde, kesmedikleri veya göndermedikleri paralar kendi maaş ve mallarından karşılanır. Sözü edilen durum için bir mahkeme kararı gerekmez. Ancak söz konusu yükümlülerin kanun dairesinde rücu hakları mevcuttur (İİK. 356).

Ayrıca makul sebepler dışında tebliğ ve emirlere uymayanlar hakkında, önceden dairelerince tahkikat yapılması gerekmeksizin Cumhuriyet Savcılığınca doğrudan doğruya takibat yapılabilecektir (İİK. 357, TCK. 230).

Borcu nedeniyle haciz yoluyla takip edilen borçlunun maaş ve ücreti, anılan borç ödeninceye kadar kesintiye tabi tutulacaktır. Bunun yanında maaş veya ücret kesintisi süresince söz konusu işlemin durdurulması için de haczin kaldırılması yani icranın iadesi gerekmektedir. İcra iadesi için ise ilâmın bozulması tek başına yeterli olmayıp, borçlunun hiç borcu olmadığı keskinleşmiş bir hükümle sabit olması gerekmektedir. Yargıtay her ne kadar eski uygulamasında bu görüşü desteklemiş olsa da, son uygulamasıyla bundan

106. İcra ve İflas Kanunu'nun 40. maddesine göre bir ilâmın nakzı icra muamelelerini olduğu yerde durdurduğuna göre, maaş ve ücret haczine sebep olan karar Yargıtay'ca bozulduğu takdirde haciz kalkması da, bir icra muamelesi olan maaş ve ücret kesilmeleri işleminin durdurulması zorunludur (İİD. 1.7.1965, 4058/7212).

107. Çanak, 588.

dönmiştir. Böylece ilamın bozulması artık haczi kaldırmasa da ücretten yapılan kesintiyi durdurmaktadır¹⁰⁸.

VIII. HACZEDİLMEZLİKTEN FERAGAT

Haczedilmezlik, bu özelliğe sahip mallar için bir avantaj iken, hiç şüphesiz bu konumdan yararlanmak istememek de mümkündür. Söz konusu irade ise haczedilmezlikten feragat beyanı ile ortaya konmaktadır. İşte anılan feragatlar, hacizden önce, sonra veya haciz sırasında olmak üzere üç grupta değerlendirilebilir.

Borçlunun hacizden önceki bir aşamada maaş veya ücretinin haczedilmezlik özelliğinden feragat etmesi, o sırada böyle bir feragatın sonuçlarını öngöremeyeceği düşüncesiyle hükümsüz sayılmaktadır. Nitekim Yargıtay da bir kararında, "Olayda (vazgeçme) 9.8.171 gününde yani hacizden 10 gün önce vukubulduğu halde, maaş haczi 19.8.1971 tarihinde yapılmıştır. Hacizden evvelki feragatı ile borçluyu izam etmeye 83/a maddesi hkmü elverişli değildir" görüşüne yer vermiştir¹⁰⁹.

Borçlunun haciz ve ondan sonraki bir aşamada belirli maaş ve ücretin haczedilmezlik özelliğinden feragat etmesi ise mümkün görülmektedir. Bu feragat borçlunun sarıh bir beyanı ile olabileceği gibi, haczi caiz olmayan bir malın haczedilmesine karşı şikayet hakkının kullanılmaması suretiyle zımni de olabilir. Borçlu haciz sırasında sarıh irade beyanı ile bir malın haczedilmezliğinden feragat etmiş ise, sonra bu feragattan dönmesinin bir hükmü bulunmayacaktır¹¹⁰.

Borçlunun belirli bir alacaklıya karşı maaş veya ücretinin haczedilmezliğinden feragatı, yalnız bu alacaklı hakkında hüküm ifade edecektir. Dolayısıyla söz konusu malı haczettirmek isteyen başka bir alacaklıya karşı borçlu o malın haczedilmezliğini ileri sürebilecektir. Nitekim Federal Mahkeme 20 Mayıs 1937 tarihli kararında diğer alacaklıların hacze iştirak edebileceğini, fakat hacizli malın paraya çevrilmesini talep hakkının ancak lehine feragatta bulunmuş alacaklıya ait olduğunu kabul etmiş ve anılan alacaklı bu yetkisini kanuni süre içinde kullanmadığı takdirde diğer alacaklıların haczin düşmesine engel olamayacağı görüşüne yer vermiştir¹¹¹.

108. Anılan karar ve tartışmalar için bkz. Postacıoğlu, 689, Kuru, 476, Tanrıver, 573.

109. İİD. 16.11.1971, 11683/11554 (Kuru, 312).

110. Kuru, 312, Kuru (Haciz), 322, Postacıoğlu, 316.

111. Postacıoğlu, 316, Ansay, 97.